

sud i dos de la part nord van ser perforats, injectats amb ciment i tensats amb cilindres d'acer fins a una profunditat d'almenys 11,35 metres per sota del nivell del terreny. Cal esperar doncs, que la solució adoptada a principi del segle XXI sigui la definitiva.

Per acabar, cal apuntar que la restauració de la Seu en temps de les Bases de Manresa també va incloure l'interior del temple. Aquesta reforma va coincidir amb un profund canvi de gust estètic que rebutjava frontalment el Barroc i enaltia l'estil gòtic. Així, i novament gràcies al *Setmanari Català*, sabem que a finals de 1878 es retiren els ornaments barrocs de la barana metàl·lica del presbiteri, que un any més tard es col·loca el cancell neogòtic al portal de Santa Maria i que en poc temps se substitueixen sis retaules barrocs per sengles d'estil neogòtic. A més, l'agost de 1877 s'havien col·locat els domassos que cobrien les sis columnes de la girola i que es veuen en totes les fotografies de l'interior de la Seu anteriors a la Guerra Civil espanyola. La Festa Major de 1891 va ser especialment reeixida, ja que es va inaugurar oficialment la restauració feta per Francesc Morell i Cornet de les pintures del cor que a mitjan segle XV havia pintat Alonso de Baena i del nou cancell de fusta, dissenyat per l'escultor Llorenç Llimona i executat pel fuster Joan Puig, que havia d'acollir un nou orgue. A més de tot allò indicat, en aquesta època també es construeixen dues troncs, púlpits, llums de ferro tipus aranya, etc. Així doncs, els assistents a la primera assemblea de la Unió Catalanista que van ser a Manresa els dies 25, 26 i 27 de març de 1892 van poder veure la basílica de la Seu recentment restaurada i lluint un aspecte, tant interior com exterior, que no havia tingut en tot el segle.

LA QÜESTIÓ ESCOLAR A FINAL DEL SEGLE XIX

AGNÈS TORRAS I CASAS
Universitat Autònoma de Barcelona

S'estén en aquesta època un moviment social i polític que augmenta l'atenció dels governs per l'ensenyament, quan un 60 % de la població era analfabeta. Es concreta en tres eixos: *a)* dotar de més instrucció i cultura la classe treballadora de la indústria i els serveis; *b)* l'obligació de l'Estat de mantenir un període de la infància destinat a l'escolarització, de sis a dotze anys, i *c)* la continuïtat dels ajuntaments per proveir d'institucions escolars per a la primera ensenyança i, en el cas de Manresa, també per a la segona.

L'Església catòlica manté la voluntat de recatolitzar el país i orienta molts dels seus ordes i les seves congregacions religioses cap a la formació de la infància de les classes benestants i també dels nois i noies treballadors de dia i alumnes de nit o de diumenge. Algunes con-

gregacions, com la Companyia de Maria, són proposades pels hisendats locals a l'Ajuntament per a establir els seus convents col·legis a l'antic convent dels mínims de Sant Francesc, propietat municipal des de la desamortització. També es construeixen orfenats col·legis, com el de Casa Caritat, sota el mecenatge del manresà Francesc Cots i Argullol, que dirigiran les germanes carmelites vedrunes.

Els nois i noies que vivien en ciutats grans com Manresa tenien més oportunitats d'anar a l'escola que els de les zones rurals, on les escoles eren gairebé inexistents, malgrat la Llei Moyano (1857), que només complien les famílies que podien prescindir del treball dels fills, els quals podien arribar a la segona ensenyança o batxillerat.

COL·LEGIS DE NOIES I COL·LEGIS DE NOIS

Manresa, per la seva situació al centre de Catalunya, era la capital del Bages. Al cens de 1860, en concentra el 30 % de la població (60.000 habitants), mentre que les comarques veïnes (Anoia, Segarra, Berguedà i Osona) perden població. El creixement demogràfic regular, per la diversificació de la indústria, juntament amb la urbanització de nous barris com el Poble Nou i la construcció dels eixos de comunicació com la carretera de Vic cap al nord, la de Cardona i Solsona cap a l'oest i el nord-oest, així com l'existència del ferrocarril Barcelona-Lleida (1859) reforcen la comunicació cap a les comarques de l'oest, mentre que l'eix ferroviari del Llobregat (1884) millora les relacions amb el Berguedà. Aquesta situació configurarà, segons Vilà Valentí, la terciarització de Manresa i, per la seva àrea d'influència, la ciutat veurà augmentats els serveis sanitaris, jurídics i, sobretot, els educatius.

Els grans col·legis religiosos escolaritzaven noies de les comarques veïnes. Hi havia nenes internes i externes de la ciutat de Manresa i dels pobles més propers que cursaven primera ensenyança i algunes seguien fent comerç i classes d'*adorno*.

El Col·legi de Sant Francesc, situat al carrer Campanes i sobre el riu Cardener, fou fundat el 1851 per la Companyia de Maria o Mares de l'Ensenyança. La seva fundadora, Joana de Lestonnac, va estructurar els centres com la versió femenina de la Companyia de Jesús. Cap al 1900, setanta-quatre monges s'ocupaven de la formació de vuit-centes noies. Desconeixem si hi eren comptades les treballadores de les fàbriques i les minyones de les famílies benestants que assistien a l'escola dominical.

Segons el seu «Reglamento del Colegio para señoritas», les noies estudiaven coneixements literaris, lectura, escriptura en diferents tipus de lletra, aritmètica pel sistema decimal, gramàtica castellana, urbanitat, francès, música i dibuix, i feien classes de labors; les noies

més grans també feien brodats de seda, fruites de cera i flors artificials.

El Col·legi de Nostra Senyora dels Dolors, situat als afores de la ciutat envoltat d'arbredes i camps regats per la séquia, proper a la carretera de Vic, a la plaça Cots, formava part del conjunt de Casa Caritat. El 1870 va iniciar la formació de nenes i noies externes de Manresa perquè les aportacions de les seves famílies ajudessin a mantenir la casa. Les noies asilades també rebien educació i feien la feina de neteja del col·legi. Tota la institució estava encomanada a les germanes carmelites de la mare Joaquina de Vedruna. El parvulari, situat al xalet, acollia nenes i nens.

La majoria de nenes hi feien la primera ensenyança i les que podien passar a la segona feien assignatures complementàries com solfeig, cant, piano, harmonia, dibuix, pintura, mecanografia i taquigrafia, francès, «corte y confección», brodat i economia domèstica.

A l'oest de la ciutat, al carrer del Bruc i vinculat a l'església de Valldaura, es va construir el Col·legi de Santa Rosa de Lima, que va engegar la seva docència el 1884 per part de les germanes dominiques de l'Anunciata o del pare Coll. Tenia internat per a nenes que procedien de la Segarra, l'Alt Bages i l'eix del Cardener. Les alumnes internes i externes hi cursaven primera ensenyança i les més grans, comerç o formació *menagère*, que era bàsicament formació per a portar amb cura i ofici les feines de la llar.

Per anar a col·legi, les nenes anaven vestides amb uniforme d'hivern o d'estiu de color blau marí o negre; també es posaven bates per fer deures dins les classes. Per a les festes importants, el barret i la mantellina blanca i llarga completaven el conjunt que se solia lluir en els oficis religiosos de les esglésies respectives o en les processons pels barris de cada col·legi.

Els llibres i altres materials escolars com labors, llibretes o estris de dibuix eren d'ús individual a totes les etapes. Cada alumne els comprava i els portava de casa a l'escola on es guardaven dins del pupitre, que era una mena de calaix inclinat per poder-hi escriure, enganxat a un banc per seure. A cada classe, els pupitres per a dos estudiants estaven alineats mirant cap a la pissarra i a la tarima de la mestra, que era al davant. A cada classe hi podia haver uns vint o vint-i-quatre pupitres, o sigui, entre quaranta i cinquanta alumnes. Les lliçons s'estudiaven dels llibres de cada matèria, que solien ser amb preguntes i respostes i amb poques il·lustracions, sense color o amb dibuixos amb tinta. La llengua acadèmica era el castellà, llevat dels catecismes, que solien ser en català, així com les converses entre professorat i alumnes o entre alumnes.

El Col·legi de Sant Ignasi estava situat prop del torrent de Sant Ignasi i el carrer Viladordis i era un gran col·legi construït per a la finalitat educativa que va acollir des de 1620 estudiants, nois, de primera, segona i tercera ensenyança de tot Catalunya, en condició d'in-

terns, regentat per la Companyia de Jesús. Per motius polítics, els jesuïtes són expulsats diverses vegades d'Espanya i durant aquests períodes altres sacerdots es fan càrrec de la segona ensenyança, mantenint també l'escolarització de nois de Manresa. L'any 1892 no es renova el conveni amb l'Ajuntament: els jesuïtes engeguen el nou col·legi a Sarrià i abandonen el de Manresa perquè el torrent Mirable seguia sense cobrir-se, havia estat causa de febres tifoïdes mortals i la voluntat de mantenir el pla d'estudis de batxillerat amb sis anys havia estat motiu de discrepància amb l'Ajuntament.

MANRESA VISTA PER DOS VIATGERS DE FINAL DEL SEGLE XIX

JORDI BONVEHÍ I CASTANYER
Centre d'Estudis del Bages

L'any 1892, Manresa tenia 21.211 habitants, segons dades del padró municipal, i uns 22.685 com a resultat de les correccions del cens oficial de l'any 1887. Des de la dècada dels setanta del segle XIX, en què hi havia uns 16.000 habitants, fins aleshores, la població havia augmentat un 32,5%, aproximadament. Sobre un total general de 7.063 treballadors registrats, el 53,3% treballava en la indústria, un 30,8% en l'agricultura i la ramaderia, i la resta —el 15,9%— en el sector dels serveis i el comerç. Dels treballadors de la indústria, uns 2.159, i el 30,6% de total general, eren obrers del tèxtil, que constituïa la principal i primera força d'ocupació de la ciutat. Manresa vivia plenament immersa en la industrialització tèxtil, l'obertura definitiva de la ciutat fora de les muralles medievals (aparició de nous carrers, places i avingudes), els conflictes entre treballadors i patrons, les vagues i reivindicacions obreres i unes condicions de vida paupèrrimes per a la majoria de manresans i manresanes. Sens dubte, una ciutat de contrastos, on la burgesia preeminent del tèxtil treia el cap amb força i les classes populars s'ofegaven amb salaris baixos i un nivell de vida escàs d'alegries i satisfaccions.

A aquest interessant binomi urbà s'hi afegia un fenomen nou: els visitants, persones que no vivien a la ciutat de Manresa i que ens visitaven pel motiu que fos o feien una breu parada a casa nostra. Tot i que la ciutat sempre ha tingut visitants al llarg de la seva dilatada història, fou a l'edat contemporània quan van deixar-ne constància de forma eficient, a través de cartes, llibres, revistes, notes en diaris i, és clar, amb la fotografia, el gran descobriment que canviaria la manera d'entendre el món. Tanmateix, l'arribada del ferrocarril a mitjan segle XIX va ajudar a crear tota una nova cosmovisió de la nostra ciutat. Aquest invent revolucionari i la fotografia abans esmentada van fer que Manresa fos, per fi, vista «amb ulls d'un estranger»